

LES RENDES DE L'HOSPITAL DE SANT ANDREU DE MANRESA A FINALS DEL SEGLE XVII

TORRAS i SERRA, Marc

 <https://orcid.org/0009-0008-9852-6858>

Director de l'Arxiu Comarcal del Bages. Manresa (Bages). mtorras@gencat.cat

Rebut: 12 de gener de 2025

Acceptat: 20 de febrer de 2025

PARAULES CLAU:

- *Hospital Sant Andreu*
- *Manresa*
- *Censos*
- *Assistència sanitària*
- *Segle XVII*

PALABRAS CLAVE:

- *Hospital Sant Andreu*
- *Manresa*
- *Censales*
- *Asistencia sanitaria*
- *Siglo XVII*

KEYWORDS:

- *Hospital Sant Andreu*
- *Manresa*
- *Census income*
- *Health care*
- *17th century*

RESUM: Una part dels ingressos que a finals del segle XVII rebia l'Hospital de Sant Andreu de Manresa provenia del cobrament de censos i de pensions de censal que cobrava de diferents persones, famílies o institucions, la major part de la ciutat de Manresa. En aquest article estudiem el contingut d'un *llevador*, llibre registre de les rendes que, al llarg de l'any, cobrava l'Hospital.

LAS RENTAS DEL HOSPITAL DE SANT ANDREU DE MANRESA A

FINALES DEL SIGLO XVII. RESUMEN: Una parte de los ingresos que a final del siglo XVII percibía el Hospital de Sant Andreu de Manresa procedía del cobro de censos y pensiones de censal que cobrava de varias personas, familias o instituciones, la mayor parte de ellas de la ciudad de Manresa. En este artículo estudiamos el contenido de un *llevador*, libro registro de las rentas que, al cabo del año, cobrava el Hospital.

THE INCOME OF THE HOSPITAL DE SANT ANDREU DE MANRESA AT THE END OF THE 17TH CENTURY. ABSTRACT:

Part of the income of the Hospital de Sant Andreu de Manresa at the end of the 17th century came from the collection of annuities from individuals, families or institutions, most of them from the city of Manresa. This paper analyses the contents of the book *llevador*, in which these annuities collected by the hospital at the end of each year were recorded.

CITACIÓ DEL L'ARTICLE: TORRAS i SERRA, Marc. "Les rendes de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa a finals del segle XVII". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2025; 84: 29-48. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2025.84.2>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Marc Torras i Serra, 2025

DOI:10.1344/gimbernat2025.84.2

Un dels aspectes importants de la història de les institucions assistencials al llarg del temps, i dels hospitals en particular, és el de la seva gestió econòmica, de com i d'on obtenien els diners que després els havien de servir per a dur a terme la seva tasca assistencial. En el cas de Manresa, aquest tema ha estat ben poc estudiat. Només hi ha el treball de Joan Rafat i Selga, relatiu al segle XIX,¹ i el poc que se'n parla en els treballs de caràcter més general dedicats a la història de l'Hospital.²

A grans trets, fins al segle XIX els ingressos que rebia l'Hospital de Sant Andreu de Manresa es poden resumir en sis grans grups d'entrades de diners: tres d'ells eren ingressos de caràcter puntual, mentre que els altres tres els podríem qualificar d'ingressos ordinaris.

Ens ingressos puntuals o extraordinaris serien:

- 1.— les donacions en diners o béns immobles que rebia, majoritàriament, per via testamentària;
- 2.— les donacions de béns mobles, rebudes també de manera majoritària a través de testaments, i que, o bé podia reutilitzar per a l'ús diari de l'hospital, quan es tractava de llits, vaixela, roba, matalassos, llençols, coixins, etc., o bé, quan es tractava d'altres tipus de béns que no eren d'utilitat a l'hospital, es podien vendre per a aconseguir diners en metàl·lic;
- 3.— les donacions que recollia per via d'acptes i d'almoines, que en algun moment —a començaments del segle XVIII— podien ser considerades la principal font d'ingressos de la institució.³

D'altra banda, els ingressos ordinaris serien:

- 1.— els diners provinents de la gestió del patrimoni immoble que posseïa —camps, cases i algun mas—, bona part del qual havia rebut per donacions testamentàries, que establia en emfiteusi o amb altres tipus de contractes a pagesos, que pagaven uns censos i rendes anuals per les cases i terres;
- 2.— els diners que podia recollir per mitjà d'accions com la rifa dels porcs o la gestió de negocis paral·lels, com podien ser el joc de la pilota

o el teatre, activitats que van començar a dur a terme al segle XVIII i que, si bé no tenien res a veure amb l'assistència als pobres i malalts, procuraven unes bones rendes que es destinaven al funcionament del seu dia a dia;

3.— els diners provinents de les inversions en deute públic o privat (censals), que al llarg dels anys, o bé l'Hospital havia comprat directament –com a inversió dels capitals obtinguts en les donacions extraordinàries–, o bé, en la majoria dels casos, havia rebut com a donació de tercers, també per via testamentària, i que en conjunt donaven unes rendes anuals importants.

ELS CENSALS I LA SEVA GESTIÓ

El censal era una forma d'inversió per la qual, a canvi d'un capital inicial que es donava a una institució o a un particular (el censatari), aquest havia de pagar, cada any i en una data concreta que s'establia en el contracte de creació del censal, una quantitat, anomenada pensió, a qui li havia donat el capital inicial (el censalista). Segons l'època, la pensió que es pagava podia correspondre a un interès que podia anar del 3,33 per cent al 7,14 per cent del capital aportat, tot i que el més habitual acostumava a ser el del 5 per cent. Una de les característiques més importants dels censals era que qui havia creat el censal, és a dir, el censatari que havia rebut el capital inicial, s'obligava a ell i als seus descendents a pagar la pensió anual acordada al censalista i als hereus d'aquest. El contracte només es podia extingir per via de la lluiació, que tenia lloc quan el censatari o els seus descendents tornaven el capital inicial al censalista o als seus descendents.⁴

Les persones, famílies o institucions com l'Hospital de Sant Andreu de Manresa, que al cap de l'any cobraven una quantitat important de censos o de pensions de censal, acostumaven a dur el control i la gestió d'aquests a través dels anomenats "llibres llevadors", registres que servien per a recordar, en el cas dels administradors de l'Hospital, en quina data s'havia de cobrar un cens o pensió, la quantitat que s'havia de rebre i a qui s'havia de cobrar. En ocasions, a més, s'anotava l'any en què s'havia creat la renda o quins anys ja s'havien cobrat, això darrer com a recordatori d'aquells censos o pensions pendents de rebre. A vegades, també, s'hi podien anotar altres comptes d'entrades o de sortides de diners de la institució, persona o família.

LES RENDES DE L'HOSPITAL DE SANT ANDREU ANTERIORS AL SEGLE XVII

Tenim diversa documentació que ens parla de les rendes que l'Hospital de Sant Andreu rebia a través de censos i censals en èpoques anteriors als darrers anys del segle XVII, però són dades i notícies esparses que, si bé són molt útils i interessants, no ens mostren la totalitat dels ingressos per via de rendes que l'Hospital rebia en un moment o període concret, com sí que passa amb el volum que tot seguit presentem.

Tot i això, creiem que, pel seu interès, cal fer un breu esment de les dades anteriors que tenim. Així, un dels censals més antics que, de moment, hem documentat, és del 3 de maig de 1407, quan el sabater manresà Bonanat de Boyons i la seva dona Joana van vendre a l'Hospital de Sant Andreu un censal mort de 7 lliures de preu i 7 sous de pensió anual per Tots Sants.⁵

Avançant uns anys, podem tenir una llista força parcial, però prou significativa, dels censos i censals que rebia l'Hospital a través de les declaracions de béns recollides en el manifest de 1490.⁶ En aquest moment, l'Hospital de Sant Andreu cobrava 11 pensions de censal d'11 caps de casa que anaven dels 2 sous i 6 diners, les més baixes, a una lliura la més alta, de manera que, al cap de l'any, l'Hospital ingressava 3 lliures i 19 sous per aquest concepte. Igualment, rebia 16 censos de caps de casa de Manresa per cases, terres, vinyes, horts i altres propietats amb quantitats que anaven de només un sou, el més baix, a 6 sous els més alts, de manera que cobrava en total 2 lliures, 17 sous i 6 diners de censos. Tot sumat, doncs, el 1490 l'Hospital de Sant Andreu rebia, al cap de l'any, 6 lliures, 16 sous i 6 diners de caps de casa de la ciutat per censos i pensions de censal. Si bé aquesta quantitat és força baixa, cal tenir present que només és la que fa referència als ciutadans caps de casa de Manresa. A aquesta xifra, hi hauríem d'afegir les pensions i censos que l'Hospital percebia dels altres habitants de Manresa que, en no tenir la categoria de ciutadans, no estaven obligats a contribuir als impostos directes de la ciutat i, per tant, no havien de fer la declaració de béns prèvia –ciutadans o naturals d'altres ciutats o viles que, temporalment residien a la ciutat, cavallers i altres membres de la noblesa i eclesiàstics. També cal tenir en compte les pensions de censal que podia rebre d'institucions com el govern municipal de la ciutat de Manresa o de viles i parròquies de l'entorn i, sobretot, les pensions i censos que podia rebre de caps de casa o de masos de fora de Manresa. Si poguéssim disposar de les dades relatives a totes aquestes altres rendes que desconeixem, ben segur que veuríem

com la xifra de diners que ingressava l'Hospital era bastant més alta que no pas les 6 lliures, 16 sous i 6 diners que trobem al manifest.

Per altra banda, i tornant a avançar en el temps, a aquestes breus referències que hem esmentat hi hauríem d'afegir els censos i censals que l'any 1553 cobrava l'Hospital de Santa Llúcia de Manresa, que van passar a formar part del patrimoni de l'Hospital de Sant Andreu arran de la fusió dels dos hospitals manresans.⁷ Així, algunes de les rendes que a finals del segle XVI i durant el segle XVII encara cobrava l'Hospital de Sant Andreu, les rebia per censals que, abans de la fusió, havien estat creats o havien estat donats a l'Hospital de Santa Llúcia.

Un exemple d'aquestes possibles pensions que a partir de mitjan segle XVI podria estar cobrant l'Hospital de Sant Andreu, potser podria ser la del censal creat el 21 de juny de 1445 pel blanquer manresà Joan ça Noguera i la seva dona Agnès, els quals van vendre als administradors de l'Hospital de Santa Llúcia 30 sous de pensió de censal per sant Joan, pel preu de 30 lliures.⁸ També és possible que al segle XVI encara fossin vigents els dos censos per valor de 4 sous i 8 diners i les dues pensions de censal que sumaven 8 sous i 3 diners que, segons les dades del manifest de l'any 1490, en aquest moment cobrava l'Hospital de Santa Llúcia.

EL “LLIBRE DE LA RENDA DEL HOSPITAL DE SANT ANDREU” DE 1682

La font que estudiem per a conèixer els ingressos a través de censos i censals que l'Hospital percebia a finals del segle XVII és un volum que forma part del fons de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa, de l'Arxiu Comarcal del Bages,⁹ intitulat “Llibre de la renda del Hospital de Sant Andreu de la ciutat de Manresa”, que a la mateixa portada duu com a subtítols “Contenint los censals y censos per los mesos del any distribuïts. Essent prior lo doctor laume lordana, lector de la Seu de Manresa. A 12 de maig 1682” (Figura 1).¹⁰ A la coberta hi ha escrit “N 3” i al llom “3”, cosa que ens fa pensar que probablement seria el tercer de la sèrie de llibres de llevadors o de llibres de comptes dels ingressos de l'Hospital.¹¹

En aquest breu article hem volgut centrar-nos només en aquest llevador de l'any 1682 i deixar per a futures ampliacions d'aquest treball els altres llevadors dels segles XVII i XVIII, pel fet que aquest és el més antic que trobem complet. El que hem datat com de finals del segle XVII només registra 27 pensions, que es cobraven entre

el primer de gener i el 12 de març,¹² entrades que coincideixen amb les que trobem al llevador de 1682, amb l'única diferència que en el que comentem, segurament posterior al llevador incomplet, per a les mateixes dates extremes hi ha 32 registres, cinc més que a l'anterior. Així mateix, el volum que porta el títol original de "Llevador del Hospital que comença als 30 de agost de 1678",¹³ en realitat és un complement del llevador que estudiem i es tracta d'un registre diari d'entrades de caixa on els successius administradors de l'Hospital van anar apuntant els diferents ingressos que van cobrar en concepte de pensions de censal entre l'esmentat dia 30 d'agost de 1678 i el dia 26 de maig de 1700.¹⁴

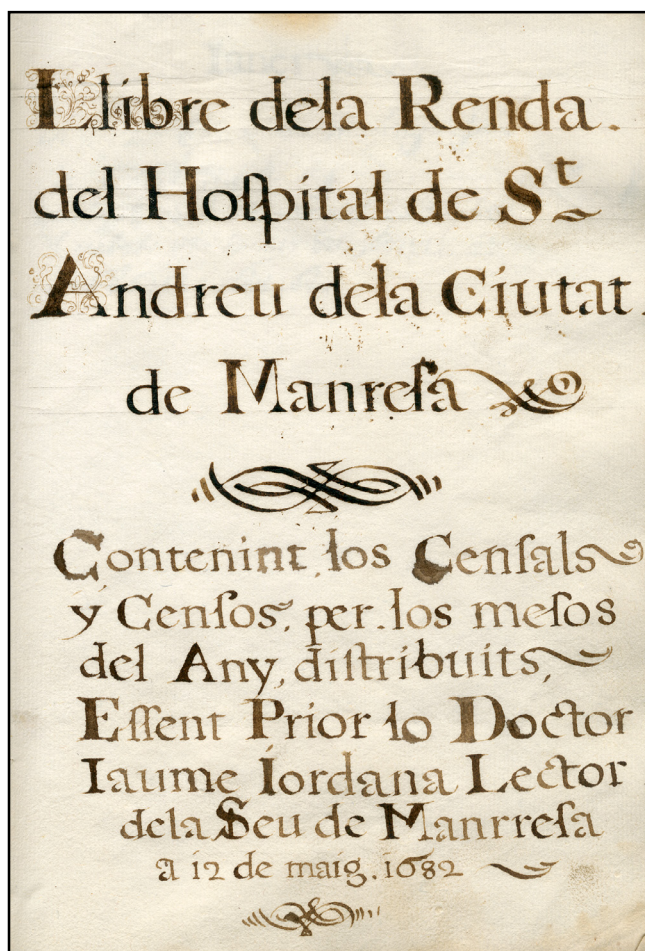

Figura 1. Portada del llevador.

El volum que comentem, doncs, és un llevador o llibre de registre dels censos i censals que cobrava l'Hospital al llarg de l'any, que servia els administradors de l'Hospital per a saber i recordar quines quantitats havien de cobrar reclamar, a quines persones o institucions i en quins dies de l'any. No es tracta d'un registre per al control del pagament de les pensions i censos, funció que feia el registre diari de caixa esmentat.

Aquest llibre llevador és un volum enquadernat amb pergamí de format de 210 per 140 mm, de 210 fulls, la major part dels quals numerats i en blanc.¹⁵ S'han conservat restes de quatre vetes de cuir que servien per a tancar i protegir el llibre, lligades de dues en dues. Ens ha arribat en bon estat de conservació. Els primers fulls sense numerar corresponen a una taula o índex amb els noms dels censataris i la indicació del número del full on trobar l'entrada corresponents.

El cos del llibre són els fulls numerats, en els quals, ordenats per mesos -de gener a desembre- i dins de cada mes per dies, hi ha les entrades corresponents a cadascuna de les persones o institucions que aquell dia havien de pagar una quantitat anual a l'Hospital, ja fos un cens o una pensió de censal. Sens dubte, els nombrosos fulls en blanc que hi ha repartits al llarg del volum es reservaven per a futures anotacions relatives a noves rendes, o per a modificacions de les que ja estaven inscrites.

En cadascuna de les entrades consta el dia del mes,¹⁶ el nom de la persona o institució que aquest dia havia de pagar a l'Hospital i quina quantitat pagava. En alguns casos, quan és un cens o un censal que estava vinculat a algun bé immoble, es fa constar aquest i, a vegades, també la data de la creació del censal i el notari davant de qui es va crear, indicacions relatives a canvis del censatari, incidències del pagament de les pensions, la lluitació del censal o, fins i tot, si es tracta de pensions que no es cobraven.¹⁷ Igualment, hi ha diverses entrades on també es fa constar els anys que ja s'havia pagat el cens, fet que ens permet establir unes dates extremes per al període en què aquest llevador va ser considerat una eina útil per als administradors de l'Hospital. Cal dir que és probable que el llibre es comencés a fer servir l'any 1682, data que apareix a la portada del mateix llibre, i així el seu ús per part dels administradors de l'Hospital es deuria mantenir fins al primer decenni del segle XVIII, quan els cada vegada més nombrosos canvis en les pensions o en les persones que les havien de pagar devien fer que els administradors elaboressin un nou llevador per tal de poder dur millor, i d'una manera més clara, la gestió de les rendes de la institució. En aquest aspecte, cal tenir present que la referència al

cobrament de la pensió més recent és de l'any 1698, mentre que altres anotacions relatives a llegats i despeses, escrites al final del volum i que comentarem més endavant, corresponen als anys 1704 i 1705. Atès això i el fet que el següent llevador on es registraven les dates de cobrament dels censals inclou registres que es remunten a 1705,¹⁸ podríem suposar que la vida útil del llevador que estudiem va arribar fins a aquest any 1705. Tot i això, el següent llevador de característiques semblants al que comentem és el de l'any 1722.¹⁹

Pel que fa al contingut, el llevador conté 126 entrades en cadascuna de les quals hi ha les dades mínimes dels 126 censos i pensions de censal que l'Hospital percebia al cap de l'any. Cal tenir present, però, que aquest registre s'anava actualitzant a mesura que l'Hospital creava o rebia noves rendes que s'havien de cobrar, també quan es lluià un censal i, per tant, deixava de rebre la pensió, o quan canviava la persona que havia de pagar la renda, entre d'altres. Això feia que mentre va ser utilitzat pels administradors de l'Hospital, aquest va ser un llibre de registre viu, susceptible a modificacions i que, per tant, no totes les rendes que consten en les 126 entrades van coexistir al mateix temps. Si bé la major part ja es cobraven l'any 1682, quan comença el volum, amb els anys se n'hi van afegir de noves, alhora que se'n deixaven de cobrar d'altres. Si bé això ens impedeix donar una xifra exacta de la quantitat que rebia l'Hospital en un any concret, sí que ens permet tenir una visió general de les rendes que cobrava durant els darrers anys del segle XVII. Així, podem dir que les 126 entrades del llevador corresponen als censos i pensions que l'Hospital havia rebut de 108 persones o institucions diferents i que, en cas d'haver-les cobrades totes, i totes al mateix temps, li haurien comportat uns ingressos anuals de 603 lliures i 6 diners. No obstant això, cal recordar que hi ha entrades on s'indica que mai no s'havia pogut cobrar el cens o pensió; en concret són dotze casos el muntant dels quals puja a 12 lliures, 11 sous i 8 diners que l'Hospital deixava de percebre anualment a causa d'aquests impagaments continuats.²⁰

D'altra banda, als darrers fulls del volum hi ha una llista de llegats rebuts o pendents de rebre i una breu llista de despeses a fer per part dels administradors de l'Hospital, que comentarem més endavant.

ELS CENSATARIS

Quan analitzem el conjunt de les entrades, es pot observar que la major part corresponen a persones o institucions que pagaven un únic cens o pensió de censal, 98

dels 126 casos. Els altres 28 censos o pensions de censal els pagaven entre deu censataris, tot i que cal destacar que un d'aquests era la ciutat de Manresa, amb un total de nou pensions de censal al cap de l'any, mentre que dels altres nou n'hi havia només un -el manresà Francesc Soler-, que pagava per tres títols de deute -dos censals i un cens- i els vuit restants només pagaven per dos censos o pensions cadascun.²¹

Un altre punt que cal comentar és que dels censataris, tres eren institucions: el Consell de la ciutat de Manresa -amb les nou pensions que hem esmentat- i els termes de Fals i de Navàs, entesos aquests com els conjunts dels habitants i caps de casa de les respectives parròquies -l'equivalent al govern municipal-, amb una pensió cadascun. La resta de les pensions les pagaven persones físiques.

D'aquestes persones físiques, deu eren dones. De sis, se n'indica que són vídues —Agnès Morros, Caterina Bertran, Elisabet Comallonga, Magina, Maria Puig i vídua Capdepós—, una surt esmentada amb el nom del marit —muller de Jeroni Carcasona—, i de les tres restants només se n'indica el nom —Caterina Puig, Mariana Lloberas i na Vadrines. Hi ha dos casos en què el censatari és un matrimoni —Guillem Gardeig i la seva dona Jerònima, i Magí Camps i la seva dona Maria— i un cas en què es tracta d'un pare i fill —Joan Montalar i el seu fill Joan.

Pel que fa als 92 casos restants, el censatari és un home, i d'aquests, tres són eclesiàstics: el domer o setmaner de l'església de la Seu de Manresa, de cognom Balaguer; el sagristà (cal suposar que també de de la Seu de Manresa), i Ramon Santasusana, rector de la parròquia de Santa Cecília de Grevalosa.

Quant als oficis dels censataris, només consten en 36 casos. A banda dels eclesiàstics esmentats, hi trobem catorze pagesos, cinc blanquers, quatre sabaters, dos boters, dos escultors i, un cas cada un, els oficis d'argenter, claveter, ferrer, perxer, teixidor de lli i veler. Dels censataris dels quals no s'indica l'ofici, pels cognoms i pels llocs d'origen podem deduir que setze d'aquests eren pagesos, a més de dos juristes i un notari.

La majoria dels censataris vivien a la ciutat de Manresa. En 32 casos es fa constar el carrer o lloc de la ciutat on viuen -sis als carrers de Santa Llúcia i de Sobrerroca, tres a les Escodines, dos als carrers de Montserrat, Nou, Talamanca i Urgell i un als carrers de la Baixada de la Seu, Born, Cap del Rec, Piques, la Plana, Pujada del Carme, cantó de Sant Ignasi, Valldaura i Vilanova-, mentre que en sis casos només s'indica que són de Manresa, sense especificar res més. Hi ha 49

casos més on no s'indica la residència, però per altres fonts sabem que alguns eren ciutadans, mentre que d'altres cal suposar que vivien a Manresa (en 21 d'aquests casos el bé immoble vinculat al cens o al censal eren cases de la ciutat de Manresa o terres del terme de la mateixa ciutat). Aquests censataris de Manresa pagaven uns censos i pensions majoritàriament baixos, que anaven des d'1 sou i 4 diners, que pagava de cens Francesc Soler, a les 10 lliures i 10 sous del censal de l'argenter Antic Lloreda, i que, en cas de cobrar-los tots alhora, haurien comportat unes rendes de 189 lliures, 5 sous i 10 diners a l'any —el 31,4 per cent del total que rebia l'Hospital—, a banda de les 272 lliures i 10 sous de les nou pensions anuals que pagava el govern municipal de Manresa.

En relació a les nou pensions provinents de les arques municipals, cal indicar que només dues d'aquestes, de 10 lliures cadascuna -una per Nadal i l'altra per sant Joan- corresponien a censals creats directament per la ciutat a favor de l'Hospital. Dels altres set casos, n'hi ha sis en què es tracta de censals que inicialment la ciutat de Manresa havia venut a particulars i que amb el pas dels anys aquests, o els seus hereus, havien donat a l'Hospital,²² mentre que hi ha una pensió de 60 lliures cada dia 5 de desembre i en aquest cas, tot i que no se n'indica l'origen, també podríem suposar que hauria arribat a l'Hospital per via de donació d'algun particular.

Així mateix, cal tornar a insistir en el fet que les nou pensions que la ciutat pagava a l'Hospital comportaven un total de 272 lliures i 10 sous al cap de l'any,²³ és a dir, el 45,2 per cent dels ingressos anuals que l'Hospital rebia en censos i pensions de censal. Això ens porta a considerar que una part destacada del finançament de l'Hospital provenia del municipi, sense arribar, però, a les xifres que trobem per al cas de Barcelona, on l'any 1500 les arques municipals pagaven el 75 per cent de les pensions de censal que rebia l'Hospital de la Santa Creu.²⁴ De tota manera, tant a través de les pensions de censal que pagava a l'Hospital, com a través dels diners que destinava a altres institucions assistencials -com l'asil dels Infants Orfes, fundat l'any 1609, i causes pies-, quantitats a les quals hem d'afegir les despeses ordinàries, podem afirmar que el govern de la ciutat canalitzava anualment una important quantitat de diners a l'assistència i a la salut pública.

De fora de Manresa hi ha 22 censataris, dels quals la majoria -divuit- són de la comarca del Bages. N'hi ha tres de Fals, dos de Castelltallat, Sant Fruitós de Bages i de Sant Salvador de Guardiola i un de Cabrianes, Callús, Grevalosa, Matadars, Navarcles, Rajadell, Salelles, Sant Joan de Vilatorrada i Santpedor. De fora del Bages hi ha dos censataris de Calonge de Segarra, un de Calders i un altre de Concabella. Les quantitats que pagaven aquests darrers censataris anaven des dels 8 diners que

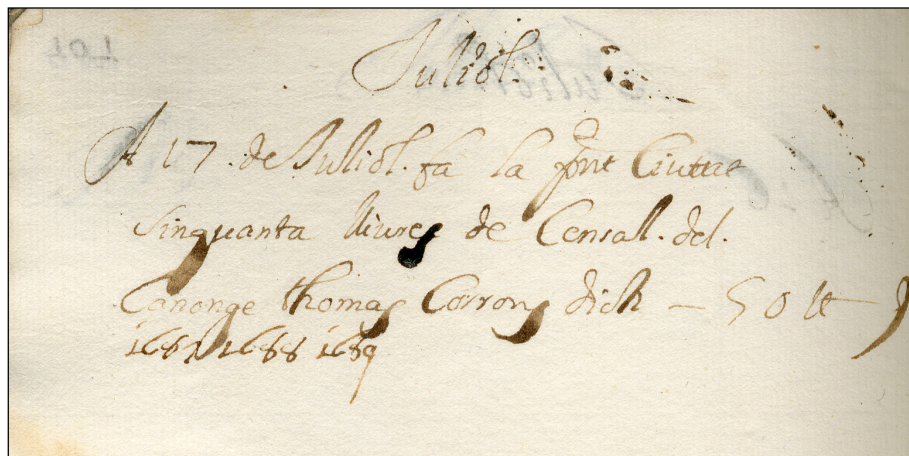

Figura 2. Entrada del registre corresponent al censal de 50 lliures de pensió que paga la ciutat de Manresa cada 17 de juliol (full 101v.).

cada 25 de gener havia de pagar en Marquet, de Matadars, fins a les 50 lliures que cada 29 de juliol pagava Cristòfol Tosa, de Callús. En conjunt, en cas de cobrar-les totes alhora, l'Hospital hauria ingressat cada any 131 lliures, 4 sous i 8 diners de renda anual dels censataris de fora de la ciutat –el 21,9 per cent del total de les rendes que ingressava–, quantitat a què hem d'afegir les 10 lliures de les pensions que, com hem esmentat més amunt, pagaven els habitants dels termes de Fals i de Navàs, 5 lliures cada terme.

Com hem indicat, alguns dels censataris eren persones relativament conegudes a Manresa i que formen part de la història de la ciutat. Així, cal esmentar l'argenter Antic Lloreda, autor, entre d'altres peces, de les arques de plata del Cossos Sants, de l'església de la Seu de Manresa, a nom del qual consta una pensió de censal de 10 lliures i 10 sous, que probablement hauria començat a pagar ell, però que, un cop ja mort i tal com consta a l'entrada del llevador, de 1656 a 1659 ja pagava un tal Gras i, posteriorment, Rafael Molins.²⁵

Uns altres personatges destacats els trobem al full corresponent al dia 4 de maig, on hi ha una entrada segons la qual el doctor Joan Amigant pagava 19 sous de cens per un camp al Puigberenguer; tot seguit s'indica que Josep Amigant ha pagat 22 lliures a compte, però les vol recuperar perquè afirma que mai no ha tingut aquest camp. Sens dubte, es tracta d'un cens que venia d'antic i que Joan Josep Amigant i Carrera, doctor en ambdós Drets, devia pagar fins al moment de la seva mort, l'any

1646, però que en el moment de la redacció del llevador el seu fill i hereu Josep d'Amigant i Ferrer, que era senyor de Castellgalí i havia estat diputat militar de la Diputació del General, no acceptava haver-lo de pagar.²⁶

Així mateix, també trobem pagant censos i pensions el jurista Josep Miralda, doctor en ambdós Drets; el notari Benet Font, de qui conservem protocols validats entre els anys 1632 i 1693; i un dels dos notaris Bernat Servitja, pare i fill, que entre els dos van validar protocols notariais des de l'any 1633 fins al 1714.²⁷

De tots el personatges que trobem al llevador, els més coneguts fora de Manresa són els artistes barrocs Joan Grau i Josep Generes, membres destacats de dues nissagues d'escultors manresans i autors d'obres tan destacades com el retaule del Roser de l'església de Sant Pere Màrtir de Manresa —obra de Joan Grau—, o el retaule del Roser de l'església de Torà.²⁸

Entre els censataris de fora de la ciutat de Manresa podem identificar els propietaris o familiars directes de diversos masos de la comarca del Bages. Així, podem parlar d'en Marquet, de Matadars, sens cap dubte vinculat al mas Marquet, situat al costat de l'església preromànica de Santa Maria de Matadars, al terme municipal del Pont de Vilomara i Rocafort; dels pubills Vilatorrada, del mas del mateix nom, a les terres del qual va créixer part de l'actual nucli urbà de Sant Joan de Vilatorrada; de Pere de Montconill, del mas del mateix nom de Fals, a l'actual terme municipal de Fonollosa; de Cristòfol Tosa, de Callús, que hem de relacionar amb el mas de la Tosa, situat prop del camí que va del nucli urbà de Callús a Viladelleva; de Gaspar Parrot, del mas Parrot, a l'entorn del qual posteriorment es va desenvolupar el Raval del Parrot, de Sant Salvador de Guardiola; o Jaume Otzet, del mas del mateix nom, actualment desaparegut, del terme de Navarcles.

Pel que fa a les dates en què s'havien de pagar aquestes rendes a l'Hospital, el quadre adjunt (Taula 1) mostra que els pagaments es realitzaven durant tot l'any, distribuïts de manera força irregular, igual que les quantitats mensuals percebudes. El mes que es cobraven més censos i pensions era l'agost, tot i que aquest no era el mes en què es rebia una major quantitat de diners, mentre que aquells en què menys es cobrava eren els de maig i juny. Pel que fa als diners percebuts, paradoxalment el mes de juliol, en què l'Hospital només rebia cinc pensions i censos, era quan aquest ingressava una quantitat més alta —en gran part gràcies a les dues pensions de 50 lliures cadascuna, que pagaven la ciutat de Manresa (Figura 2) i Cristòfol Tosa els dies 17 i 29, respectivament—, mentre que els mesos que cobrava una quantitat menor de rendes eren els de novembre i maig.

TAULA 1		
Mes	Censos i pensions	Quantitat rebuda
Gener	14	47 ll. 14 s. 8 d
Febrer	11	75 ll. 18 s.
Març	10	20 ll. 11 s. 6 d.
Abril	7	25 ll. 17 s.
Maig	4	11 ll. 19 s.
Juny	4	23 ll. 1 s.
Juliol	5	113 ll. 5 s.
Agost	32	45 ll. 1 s. 4 d.
Setembre	7	82 ll. 9 s.
Octubre	19	57 ll. 11 s.
Novembre	6	11 ll. 3 s.
Desembre	7	88 ll. 10 s.
TOTAL	126	603 ll., 6 d.

Quant a l'inici del pagament dels censals que rebia l'Hospital de Sant Andreu, tot i que en desconeixem les dates de creació, podem suposar que alguns d'ells venien d'antic i que podien haver estat creats a finals del segle XIV o durant el segle XV.²⁹ Malgrat aquesta possibilitat, cal reconèixer que, per al nostre cas, no podem relacionar cap dels censals que hem documentat que l'Hospital de Sant Andreu o l'Hospital de Santa Llúcia cobraven al segle XV amb els que trobem al llevador que comentem. Ni tan sols els dos censals de 10 lliures de pensió cadascun, que hem vist que havia creat la ciutat. Aquests tampoc no es remuntaven a l'època baixmedieval i haurien estat creats al llarg del segle XVI o XVII, tot i que als segles XIV i XV la ciutat pagava a l'Hospital dues pensions de censal que a finals del segle XVII ja no existien.³⁰

D'altra banda, si comparem els cognoms dels censataris que trobem al llevador amb els de les dues llistes de censals que rebia l'Hospital a la segona meitat del segle XIX, que publica Joan Rafat, una de l'any 1855 i una altra més extensa —elaborada a partir d'un inventari fet el 15 de juliol de 1861 pels administradors de l'Hospital—,³¹ sí que hi trobem diverses coincidències de cognoms.³² Com podem veure en el quadre adjunt (Taula 2), hi ha quatre casos de cognoms que coincideixen els anys 1682 i 1855 i dotze casos de cognoms que es repeteixen els anys 1682 i el 1861, a més dels censals que al segle XVII pagava el Consell de la ciutat i al segle XIX el seu successor, l'Ajuntament de Manresa.

Aquestes coincidències de cognoms, lògicament, no impliquen que en tots els casos el censal de 1682 fos el mateix de 1855 o de 1861, però sí que permeten contemplar la possibilitat que alguns sí que ho podrien ser.

TAULA 2					
Llevador 1682		Llista 1855		Llista 1861	
censatari	pensió	censatari	pensió	censatari	pensió
Ciutat de Manresa	272 lliures 10 sous (9 pensions)			Ajuntament de Manresa	1.398,13 rals
Amorós, Francesc	20 lliures			Amorós, Isidre	80 rals
Bosch, Antoni	13 lliures	Bosch, Joan	398 rals	Bosch, Josep	320 rals
Carreras, Joan	2 lliures			Carreras, Francesc	36 rals
Carreras, Pere	2 lliures 6 sous			Casasayas, Joan	20,4 rals
Casasayas, Bartomeu	1 lliura, 15 sous, 6 diners			Casasayas, Maurici	3 rals
Cots, Joan	3 lliures 5 sous			Cots, Miquel	128 rals
Enrich, Jacint	2 lliures	Enrich, Domènec	32 rals		
Font, Benet	5 lliures			Font, Estanislau	18,1 rals
				Font, Rosa	40 rals
Gomis, Maurici	2 lliures 13 sous (2 pensions)			Gomis, Josep	6,14 rals
Grau, Joan	5 lliures	Grau, Andreu	147 rals (2 pensions)		
		Grau, Jaume	64 rals		
Otzet, Jaume	5 lliures			Otzet, Maria	1.024 rals
Pla, Melcior	1 lliura 7 sous			Pla, Maurici	62 rals
Pla, Joan	1 lliura 7 sous				
Puig, Caterina	17 sous				
Puig, Maria	2 lliures 10 sous	Puig, Joaquim	20 rals		
Puig, Pere	17 sous				
Puigdellívol, Maurici	6 lliures			Puigdellívol, Ignasi	38,14 rals
Serra, Pere	2 lliures 1 sou			Serra, vídua de Maurici	13,3 rals
				Serra, Vicenç	42,9 rals
Solà, Josep	1 lliura 10 sous			Solà, Manuel	48 rals (2 pensions)

LLEGATS

En relació a les deixes testamentàries que podia rebre l'Hospital, que hem esmentat anteriorment, cal indicar que als fulls 204 i 205 d'aquest mateix volum també apareixen dues breus llistes de llegats rebuts per l'Hospital i dels que estaven pendents de rebre.

Pel que fa als llegats rebuts, només són tres i corresponen al període que va del 20 de juny de 1694 al 27 de maig de 1696. Es tracta de dos llegats d'una lliura cadascun –deixades en testament a l'Hospital per Francesc Duran, corder de Manresa, i per la mare del monjo Asbert Parés- i d'una pensió -hem de creure

Figura 3. Postal de la façana de l'edifici de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa a començaments del segle XX, amb una imatge força semblant a l'aspecte que a finals del segle XVII deurien tenir l'Hospital i el seu entorn.
(ACBG. Col·lecció d'imatges, uc. 3102. Autor: Josep Guixà i Armengol).

que de censal-, de la qual no se n'indica la quantitat, deixada per Maria Culla, filla de Francesc Oliveras i dona de Valentí Culla, ferrer de la placeta de l'Hospital, de Manresa (Figura 3).

D'altra banda, la llista dels llegats que van estar pendents de cobrar mentre aquest llevador va ser utilitzat pels administradors de l'Hospital, conté disset entrades en només set de les quals s'indica la quantitat que es deu a la institució, que en total puja a les 56 lliures. En les altres deu entrades només hi ha el nom del deutor i en dos casos, en lletra d'una mà posterior, s'indica que s'ha cobrat el llegat.

Entre els deutors d'aquests llegats, hi trobem personatges prou destacats com són el prior de la Seu, l'argenter Magí Firmat, amb tres entrades, o el cronista Magí Canyelles,³³ amb dues entrades, una de les quals, de 10 lliures, correspon al llegat de la seva dona Apol·lònia, morta l'any 1683. També hi ha deutors amb cognoms manresans —Enrich, Dalmau, Cantarell o Parera—, a més d'altres persones que no podem identificar.

ALTRES DADES RELATIVES A L'ADMINISTRACIÓ DE L'HOSPITAL

Tot i que ja no fa referència als ingressos de l'Hospital per via de rendes o per llegats, no volem acabar el comentari d'aquest llevador de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa sense fer una breu referència a una llista de despeses que els administradors de la institució van voler fer constar en els darrers fulls del volum, a tall de recordatori. Així, al vers del full 185 s'indica en quin moment, entre el primer d'abril de 1704 i el 7 de setembre de 1705, van entrar a treballar Maria Subirana, Mariàngela Codina i Maria Camps com a criades de l'Hospital, i Jeroni Genovès com a mosso, amb els sous que se'ls havia de pagar, que van de les 6 lliures de Mariàngela a les 10 lliures que cobraven les altres dues criades i el mosso. Cal remarcar que la paga de les tres criades també incloïa un parell de sabates i que s'indica que l'Hospital es retindria el sou de Maria Camps a compte de les pensions que aquesta devia.³⁴

D'altra banda, al full 186, com a complement de la llista anterior, es fa constar que Maria Subirana ja havia rebut el parell de sabates que se li havien de donar com a part de la paga, i que Mariàngela Codina i Jeroni Genovès, aquest el dia 11 de desembre de 1705, havien rebut 2 sous i 10 sous, respectivament, com a part de les corresponents pagues.

CONCLUSIONS

No voldríem acabar el nostre treball sense fer una breu aproximació a la importància que els ingressos provinents de censos i censals tenien dins dels comptes de l'Hospital de Sant Andreu. Així, si bé no disposem de dades corresponents a finals del segle XVII, sí que tenim un resum de les despeses de l'Hospital de l'any 1703, que van pujar fins a les 897 lliures, 10 sous i 11 diners.³⁵ Si comparem aquesta quantitat amb les 603 lliures i 6 diners que hauria ingressat l'Hospital d'haver cobrat tots els censos i censals que consten en aquest llevador, veiem que amb aquests diners s'hauria fet front al 67,19 per cent de les despeses. Atès que, com hem comentat, no tots els censos es van rebre els mateixos anys simultàniament, i que alguns no es cobraven, podríem suposar que a finals del segle XVII els censos i censals servien per pagar entre el 55 i el 65 per cent de les despeses anuals de l'Hospital.

NOTES

1. RAFAT i SELGA, Joan. "Aproximació a les rendes de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa". A: *Metges, farmacèutics i salut pública*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages (Miscel·lània d'Estudis Bagencs, 7), 1990, p. 151-172.
2. SARRET i ARBÓS, Joaquim. "L'Hospital de Manresa". A: *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* [Barcelona], setembre 1927; 85: 4-12; SARRET i ARBÓS, Joaquim. *Hospital de San Andrés. Manresa*. Manresa: Impremta Rubiralta, 1940. 160 p.; TORRAS i SERRA, Marc. *Un hospital de 750 anys. Hospital de Sant Andreu de Manresa (1260-2010)*. Manresa: Fundació Sociosanitària de Manresa, 2010. 150 p.
3. En un inventari de l'any 1601 s'esmenten quatre tasses d'argent per a captar que feien servir les anomenades setmaneres, dones que els dies de mercat demanaven almoines per a l'Hospital a les portes de les muralles i pels carrers, places i cases de la ciutat la resta de dies; figura que l'any 1760 encara existia, amb la mateixa funció (TORRAS, Marc. *Un hospital de 750 anys... op. cit.*, p. 54-55).
4. De manera molt excepcional, hi havia la possibilitat que un censal s'extingís quan havia passat una determinada quantitat d'anys seguits durant els quals en cap d'ells el censatari no havia pagat la pensió anual al censalista i aquest tampoc no l'havia reclamada per via legal. Al cap d'aquest temps, que segons el moment podia variar entre els trenta i els quaranta anys, el censal es considerava prescrit i quedava anul·lat. Cal remarcar, però, que això no passava gairebé mai. A l'Arxiu Comarcal del Bages només tenim identificat un cas d'intent de prescripció que al·legava que feia més de quaranta anys que no es pagaven les pensions. Es tracta d'un censal creat l'any 1683 pel notari manresà Francesc Torras a favor d'un cavaller de Barcelona, les pensions del qual mai no es van pagar ni reclamar i que l'any 1751 els hereus de Francesc Torras pretenien que es considerés prescrit (Arxiu Comarcal del Bages [ACBG]. Cort del corregidor de Manresa, uc. 371). Dada facilitada per Maria Utgés.
5. ACBG. Districte notarial de Manresa, Assist. 1 (Hospital de Sant Andreu).
6. Els llibres de manifests, estimes o vàlues, segons el lloc, consistien en el recull de les llistes dels béns mobles i immobles, amb la corresponent valoració econòmica, de cada ciutadà cap de casa a partir de les quals posteriorment s'establien les quantitats que cadascú hauria de pagar a les talles, depenent de la riquesa que hauria declarat. En alguns casos, com el del manifest de l'any 1490 (ACBG. Ajuntament de Manresa, AM, I-171, manifest de 1490), els declarants també feien constar els censos i pensions de censal que pagaven i qui n'eren els beneficiaris.
7. La fusió dels dos hospitals manresans va comportar la unificació dels béns mobles i immobles, i restà com a únic hospital de la ciutat el de Sant Andreu. Després de diversos intents d'unificació, als segles XV i XVI, que no van acabar prosperant, la unió dels dos hospitals va tenir lloc de manera definitiva el dia 26 de febrer de 1553 (TORRAS, Marc. *Un hospital de 750 anys... op. cit.*, p. 24-25).

8. ACBG. Districte notarial de Manresa, Assist. 5 (Hospital de Santa Llúcia).
9. ACBG. Hospital de Sant Andreu de Manresa (HSA), llibre 87. Aquest volum va ingressar a l'Arxiu el mes de novembre de 2006 per donació de Pasqual Estela i Puig.
10. A banda del llibre que comentem, al fons de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa, que es conserva a l'Arxiu Comarcal del Bages, hi ha vuit llevadors més: un de finals del segle XVII sense datar, i set més dels anys 1678-1700, 1718, 1722 (dos llevadors diferents), 1747, 1775 i 1775-1819 (ACBG. HSA, carpeta 554, llibre 45, carpetes 555 i 556, llibre 46, carpetes 557 i 558 i llibre 47, respectivament).
11. A la part superior de la portada del llevador de l'any 1722 (ACBG. HSA, carpeta 556), hi ha escrit "Nº 6", mentre que els altres volums no porten cap referència. En tot cas, aquesta numeració quadra la amb cronologia dels volums de llevadors que s'han conservat.
12. ACBG. HSA, carpeta 554.
13. ACBG. HSA, llibre 45.
14. Fent una similitud amb el que passa amb els llibres de comptabilitat, podríem dir que el volum que comentem seria un llibre llevador major i que aquest complementari que va dels anys 1678 a 1700 seria un llibre llevador diari.
15. Els 210 fulls es troben distribuïts de la següent manera: 3 fulls sense numerar (en els dos darrers hi ha la taula o índex) + 2 fulls en blanc + 1 full sense numerar (portada) + 1 full en blanc + 184 fulls numerats (molts estan en blanc) + 2 fulls sense numerar + 14 fulls en blanc + 2 fulls sense numerar + 1 full en blanc. Dels 210 fulls del total del volum, només n'hi ha 83 d'escrits; la resta estan en blanc.
16. Fins al full número 144 les pàgines estan encapçalades pel nom del mes i arriben fins al mes d'octubre. A partir d'aquest full, i fins al número 182, només hi ha el dia (dels mesos de novembre i desembre), sense indicar, però, el mes.
17. Així, per exemple, a l'entrada corresponent s'indica que el dia 6 de novembre de 1681 l'Hospital havia comprat al doctor Rius, davant del notari Enrich, el censal de 5 lliures de pensió que cada 12 de març pagava el pagès manresà Sadurní Molins; al censal de 15 sous de pensió el 3 de març que al començament de l'ús del llevador pagava Maurici Molins, s'indica que posteriorment el pagava l'adroguer Rafael Escorsell; el 15 de gener de 1694 es lliuà el censal de 2 lliures i 10 sous de pensió cada 28 d'octubre, que pagava Pere Canyellas; o a l'entrada corresponent a la pensió de censal de 8 sous cada 16 d'abril de na Vadrines, hi trobem la significativa frase "may s'és pagat".
18. ACBG. HSA, carpeta 555. Quadern breu en la portada del qual apareix la data de 1718.
19. ACBG. HSA, llibre 46. Si bé és cert que hi ha un llevador anterior, de l'any 1718 (ACBG. HSA, carpeta 555), en aquest cas també és més aviat un registre dels cobraments de pensions realitzats. Pel seu poc volum (24 fulls) potser també sigui incomplet.

20. Aquest impagament de censos i pensions de censal no el patia només l'Hospital de Sant Andreu de Manresa. Així, per esmentar un cas de quantitats força més elevades, l'any 1749 l'Hospital de Sant Llorenç de Morunys acumulava pensions impagades per valor de 203 lliures, quantitat que, després d'haver-ne pogut recuperar una part, l'any 1777 encara era de 107 lliures (ADAM i VIDAL, Jaume; GUERRERO, i SALA, Lluís. "L'Hospital de pobres de Sant Llorenç de Morunys (1343-1936)". A *Gimbernat* [Barcelona], 2018; 70: 318 i 320).
21. Es tracta dels manresans Jaume Rater, Maurici Gomis, Maurici Solemou i Melcior Servitja; de Jeroni Carcasona i la seva dona, els quals no s'indica on vivien, tot i que podem suposar que també eren de Manresa; Miquel Cornet, de Castelltallat; Valentí Montrós, de Santpedor; i del pubill Vilatorrada, de Sant Joan de Vilatorrada.
22. Per tal d'evitar malentesos, a les corresponents entrades del llibre llevador s'indica quin era l'origen d'aquests sis censals. Només en un d'ells es diu clarament que l'Hospital té aquesta pensió de censal per donació –de Maurici Pujalt, blanquer; en els altres casos s'especifica que es tracten de "el censal d'en Malet", "el censal de Francesc Coll", "censal del canonge Tomàs Corrons", "censal del canonge Massanés" i "censal de Jeroni Corrons".
23. 10 lliures el primer de gener, 12 lliures i 10 sous el 26 de gener, 50 lliures el 19 de febrer, 10 lliures per sant Joan, 50 lliures el 17 de juliol, 60 lliures el 5 de setembre, 60 lliures el 5 de desembre i dues pensions de 10 lliures cadascuna el dia de Nadal.
24. MIQUEL MILIAN, Laura. "Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV". A: *RiMe, Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea* [Càller], juny 2021; 8/II: 196.
25. Sobre la persona i obra d'Antic Lloreda, mort entre 1646 i 1656, vegeu SARRET i ARBÓS, Joaquim. *Art i artistes manresans*. Manresa: Centre Excursionista de la comarca de Bages, 1916, p. 83-92.
26. Sobre la família Amigant, de gran relleu a la ciutat de Manresa a l'època moderna i patrona de l'església de Sant Andreu, vinculada a l'Hospital, es pot consultar SARRET i ARBÓS, Joaquim. *Història de l'estat polític-social de Manresa*. Manresa, 1925, (Monumenta Historica Civitatis Minorisae, 5), p. 201-213; i SERRA i SELLARÈS, Francesc. "Biografies de manresans destacats dels segles XVI-XVIII". A: TORRAS, Marc (coord.). *Manresa, de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages (Miscel·lània d'Estudis Bagencs, 12), 2014, p. 337-338.
27. Desconeixem fins a quina data va treballar el pare i en quin any va començar el fill. Malgrat això, per la data de confecció del llevador, caldria suposar que qui ens hi apareix sigui el fill.
28. Els plafons de tots dos retaules es conserven al Museu del Barroc de Manresa. Per a conèixer les nissagues d'escultors Grau i Generes, vegeu, entre d'altres, BOSCH i BALLBONA, Joan. *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1990, p. 47-82.

29. Com passava a molts altres llocs. Per posar només dos exemples, podem esmentar els de la ciutat de Barcelona, on en els segles XVII i XVIII les arques municipals pagaven a l'Hospital de la Santa Creu pensions de censal que havien estat creats a la baixa edat mitjana (MIQUEL, Laura. "Vender censales..." *op. cit.*, p. 196), o el de l'Hospital de Sant Llorenç de Morunys, que a la segona meitat del segle XVIII cobrava 243 lliures de les pensions de sis censals que havien estat creats al llarg del segle XVI (ADAM, Jaume; GUERRERO, Lluís. "L'Hospital de pobres..." *op. cit.*, p. 314).
30. Per les llistes de les pensions que havia de pagar la ciutat –equivalents al llevador que comentem– sabem que l'any 1415 pagava a l'Hospital una pensió de 3 lliures el dia 27 de març i una pensió de 6 lliures i 5 sous el dia 24 d'agost, quantitats que, després d'una reducció dels interessos, l'any 1417 van passar a 2 lliures el dia 27 de març i 4 lliures, 3 sous i 4 diners el dia 24 d'agost (ACBG. Ajuntament de Manresa, AM, I-162, memorials dels consellers dels anys 1415 i 1416). Es tracta d'unes quantitats i en unes dates que no es corresponen a les pensions que, segons el llevador que estudiem, la ciutat pagava l'any 1682.
31. RAFAT i SELGA, Joan. "Aproximació a les rendes de l'Hospital de Sant Andreu de Manresa"... *op. cit.*, p. 154-155 i 167.
32. Comparem cognoms i no pas les pensions pel fet que aquestes apareixen en monedes diferents –lliures i sous l'any 1682 i rals en el segle XIX–, cosa que afegida al fet que amb el pas del temps aquestes pensions podien haver variat, augmentant o disminuint, dificulta la comparació de les diverses llistes. És cert que, amb els pas dels anys també podien haver canviat els censataris —per compra-ventes, herències, etc.—, però de poder conèixer aquests canvis, probablement encara faria més gran la nostra llista de possibles coincidències entre els censals que l'Hospital rebia a finals del segle XVII i els de la segona meitat del segle XIX.
33. Nascut l'any 1622 i adroguer d'ofici, Magí Canyelles va exercir diversos càrrecs al govern municipal: jurat del consell de la ciutat repetides vegades, conseller segon els anys 1653 i 1662, caixer de la Taula de Comuns Dipòsits els anys 1655-1656, credencer del blat en diverses ocasions entre els anys 1655 i 1682, entre d'altres. També havia tingut el càrrec reial de sotsveguer l'any 1651. És l'autor de la crònica *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa*, publicada per Leonci Soler i March (Manresa: Impremta d'Antoni Esparbé, 1896. Biblioteca històrica manresana, 1), de la introducció de la qual hem extret aquestes breus notes biogràfiques.
34. Al full 37 vers del mateix llevador consta que cada 13 de març Magí Camps, veler de Manresa, i la seva dona Maria havien de pagar 3 lliures de pensió per un censal de 60 lliures de preu que s'havia creat el dia 13 de març de 1689.
35. ACBG. HSA, llibre 30. *Gasto ordinari del Hospital de Sant Andreu de la ciutat de Manresa des de gener 1703...*